
Mindennapok művészete?

GAUL EMIL

Előadásomnak a következő alcímet is adhatnám: Kísérlet a művészeti nevelés alakulásának megidézésére. Szerencsés helyzetben vagyok, mert az 1980-ban készített tanulmányok állításai tartósan bizonyultak: máig érvényesek Poszler Györgynek az esztétikai kultúráról írott sorai, talán csak a kötet bevezetőjében található iskolai ismeretek és tevékenységek fejezet egészíthető ki néhány feltevéssel. Ha nem is egy eredőjű, mégis kiváló előadások hangzottak el tavaly tavasszal a konferencia első részében Budapesten, ahol a művészi tevékenység alakulására is meghatározó jelentőségű hatalmi, gazdasági helyzet vízióját vetítette elénk Lengyel László, a kultúra mai állását pedig Szabolcsi Miklós elemezte.

Így már csak az a dolgom, hogy az előttem elhangzottak ismeretében három egyszerű kérdésre próbáljak meg válaszolni harminc percben:

1. Milyen lesz a világ és Magyarország 2000-ben?
2. Milyen lesz a művészet?
3. Milyen lesz a vizuális nevelés?

Milyen lesz a világ és Magyarország 2000-ben?

Nem tudom.

Nyolcéves – talán túlérzékeny – Péter fiam megtanult számolni ötvenig, így a történelmi időszak alapján megállapította, hogy nálunk minden ember életében van egy-két háború. Számít rá.

A Római Klub lassan húsz éve olvasható előrejelzései olyan gazdag kínálatát nyújtják a globális katasztrófáknak, hogy a sorsnak csak válogatnia kell belőlük, hiszen a hatalmi mechanizmusok még öt év múlva sem teszik lehetővé az általános emberi értékek érvényesítését, védelmét.

Egyébként pedig megeleveníthetjük az uralomra jutó piacgazdaság és a vajúdo demokráciák törvényei szerint nem mindig és nem mindenütt boldogan, de *élő* emberek sorsát.

Mi, magyarok, pedig – ha addig megússzuk nagyobb baj nélkül – a maihoz hasonló életszínvonalon pergetjük napjainkat. Kicsit tisztázódnak a határvonalak a hatalomban és a gazdaságban a legális és az illegális között, kialakulnak a társadalmi rétegek s meghatározzák saját értékrendjüket, tehát azt a tartalmat, amit a kultúra közvetíthet. A társági életben pedig, főleg a nők segítségével, a napi politika és üzlet fölött álló értékek talaján megindul a párbeszéd az emberek között.

Milyen lesz a művészet?

Nem tudom.

De ha mégis optimista lehetek, akkor úgy képzelem, hogy 2001 január elsején délelőtt tizenegykor a világon szinte mindenütt meghallgathatjuk a *Denevért* a Bécsi Filharmónikusok előadásában.

Egyébként *Marshal McLuhan* világfalujában ahány ház, annyi szokás. Izgalommal várom, hogy a különböző élethelyzetű emberek milyen művészettel lepnek meg, amiről nemcsak hogy azonnal tudomást szerezhettek, hanem amelynek a távközlés jóvoltából

már-már személyes résztvevője is lehetek, akár beléphetek – *Malraux* nyomán – az „atelier imaginé”-be. De itt abbahagyom, mert a képzőművészet jövőjéről nálam avatottabban fog nyilatkozni *Keserű Ilona*.

A vizuális kultúra esztétikai értékkel is rendelkező területein – és itt és most csak a leghatékonyabbakra: a tömegtájékoztatásra és a tömegtermelésre gondolok – további drámai változás jelei mutatkoznak. Ma már közhelynek számít az a megállapítás, hogy kommunista rendszer megbuktatásában, tehát a nagyrendszerek átalakításában például alapvető szerepe volt a kólának és a farmernek, valamint a popzenének illetve az általuk közvetített, a hatáskeltés művészi formáit felhasználó üzeneteknek. Az otthonunkba kíméletlenül benyomuló tárgyak, valamint a szatelliteken és az antennatányérokon keresztül becsurgó műsorok már eddig is leigázták azokat, akik nem voltak felkészülve ellenük. A számítógéppel vezérelt termelési rendszerek további fejlődése pedig újabb hatalmas lehetőségeket és veszélyeket rejt magában, ugyanis a jövőben nem lesz gond – versenyképes áron – kisebb fogyasztói rétegek, akár külön-külön személyek vélt vagy valós igényeinek a kielégítése sem. (Biztos vagyok benne, hogy ebben a körben nem vetődik fel az a kérdés, hogy tekinthető-e alkalmazott művészetnek a tömegtermelésben – beleértve a reklámot is – és a tömegtájékoztatásban a terméktervezés, a design, illetve a fotó, a video és a tipográfiai tervezés.)

Vajon hogyan érint a várható változás bennünket?

A fejlett világ perifériáján, de még fűtött szobákban engedelmes fogyasztók leszünk. Miközben hasznot hajtunk másoknak, átvesszük azok értékeit, értéktelen kacatjait. Ösztönösen őrizzük még hagyományainkat, ahogyan *S. Nagy Katalin* szerint a panellakásban is fellelhető még a szent sarok (tévével), hasonló elrendezésben, mint a jurtában volt ezer éve. A kialakuló és öntudatosodó polgárság és a kiszolgáló értelmiség az uralkodó osztály likvidálása (1945–48) után kezdi majd betölteni a mintaadó szerepet, amit a lakberendezésen, öltözködésen, színházlátogatáson keresztül közvetít. A fiatalok és a növekvő számú függetlenek saját szubkultúrát alakítanak ki az annak megfelelő törzsi viselettel, zenével, rítusokkal.

A termelésben alárendelt szerepet játszva a szolgáltatásban lesz csak jelentősebb a magyar tervezői – művészi – hozzájárulás elsősorban a ma is élénk kereskedelmi tervezésben (például: üzletberendezés, vállalkozások grafikai arculata, hirdetés) és az említett lakberendezési tervezésben.

Sajátosan magyar jellegű vizuális művészet kialakulására, ha van is egyáltalán remény, akkor az autonóm terület mellett csak a hazai szolgáltatóiparban – például egy hangulatos panzió formájában – képzelhető el, amit még valahogy be kell illeszteni a világot behálózó információs kultúrába.

Milyen lesz a vizuális nevelés?

Ezt talán sejtem.

Miközben a nagy kultúrkörök megőrzik a maguk sajátos jellegét az oktatás területén is, a nemzetközi információcsere révén bizonyos kérdésekben (például az értékelés szempontjai) – a gazdasági integráció kényszerétől is hajtva – közeledik egymáshoz a vizuális nevelés sokféle irányzata is. A sokak által, és nem mindig minden ok nélkül csak utazási lehetőségnek tekintett nemzetközi konferenciákon azért kitapintható valami előrelépés is.

Az elmúlt évben részt vettem egy művészeti nevelési konferencián, melyet az USA egyetemének művészeti dékánjai szerveztek, és a saját problémáikat beszéltek meg meglehetősen egyetértésben a résztvevő nyugat-európai kollégákkal. Mielőtt ismertetném a számunkra is tanulságos megállapításokat, megemlítem, hogy az ausztrál vendégelőadó leplezetlen nehezteléssel tett szemrehányást az egyetemességet hirdető szervezőknek, mert nem veszik figyelembe, hogy például Ázsiában egészen más a gond. (Illusztrációként azt a vietnami konzervatóriumi hallgatót említette, aki a romok alól kiásott zongorát az erdőbe vonszolta, egy veremházban téglákra állította és amikor nem volt légitámadás, nyugati klasszikusokat játszott, hogy megőrizze a tudását, a kontinuitást.) Néhány alapkérdésben ugyanakkor, a kiáltó különbségek ellenére is egyetértés alakult ki, ha úgy tetszik a három világ képviselői között. Az alábbiakban az elfogadott dokumentum

alapjául szolgáló írásból idézek, méghozzá abból a részből, amely az érettségi, illetve a felvételi követelményt tartalmazza az összes művészetre:

- a művészetnek, mint a mindennapi élet fontos részének megértése és megbecsülése;
- a művészi alkotófolyamatnak és az alkotó folyamatban betöltött szerepének az ismerete;
- a művészi forma létrehozásához és kifejezéséhez szükséges eszközök, eljárások, médiumok, készségek használatának képessége;
- a különböző kultúrákban létrejött műalkotások történeti fejlődésének ismerete;
- az egyedi műalkotások történeti fejlődésének ismerete.

A felsorolt öt pont közül különösen az első érdemel figyelmet viszonylagos újdonsága miatt. Egyrészt azért, mert demokratikus: a művészt a mindenki számára elérhető mindennapi környezetben, a mindennapi élet folyamatában vizsgálja. Másrészt aktualitása miatt, ugyanis a gyorsuló idő és a virtuális valóság korában is meg kell őriznünk, napról-napra meg kell találnunk magunkat, a saját identitásunkat, és ebben rendkívüli szerepe van az érzékletes művészi formának, illetve a vizuális művészeteknek.

És mi történik a hazai rajztanításban?

Ha azt jósoljuk, hogy nem lesz nagy változás, nem járunk messze az igazságtól, mivel az oktatásügy igen nehézkes. És az emberek tudatán sem lehet egykönnyen változtatni. De ha tendenciáról beszélünk, akkor sor kerülhet jelentős előrelépésre. A szülők ugyanis kezdenek megrendelőként felépni az iskolával szemben, s a tanárok érdeklődése kinyílik, mi több, rá is kényszerülnek, hogy valami újat, többet nyújtsanak, közben pedig kintről-bentről özönlik az információ. Amikor 1991-ben a jelentkezők számára nehezen érthető *A környezetkultúra tanítása* és *A vizuális kommunikáció tanítása* címmel továbbképző tanfolyamot hirdettünk a közoktatásban dolgozó tanároknak az Iparművészeti Főiskola Tanárképző Tanszékén, több mint hétszázan jelentkeztek, majd jöttek a fáradt nejlonszatyros rajztanárok Öskürről és Göncről, a hajnali szárnyvonalról a reggeli gyorsra szállva, hogy tanulhassanak.

A jellemző irányzatok várható alakulása:

- még domináns marad a Nagybányai Iskola szellemében folyó rajztanítás, de felfrissül a 20. század könnyen emészthető képzőművészeti irányzataival;
- érett formát ölt, de nem terjed el a népi hagyományokara épülő romantikus stílus tanítása.
- a „kézművesség” oktatása a művelődési házakból belopakodik a legtöbb iskolába, új anyagokkal és új eljárásokkal termékenyítve meg a „lapos”, a papír síkjába kényszerült rajzolás-festést;
- több iskolában és a tanárképzésben megjelenik a vizuális kommunikáció – fotó, videó, tipográfia, médiapedagógia, sőt a számítógépes grafika – tanítása, hidat verve a nintendo-nemzedék és a rajztanárok között;
- a tárgykultúra oktatása és a fogyasztói nevelés még inkább csak a felsőoktatásban kapaszkodik meg, tanműhelyek és értő pedagógusok híján a közoktatásban csak kísérletképpen jelennek meg itt-ott.

Az egymással ellentétes jelenségek és tendenciák, úgy tűnik, a hazai vizuális nevelésben is megélnék majd egymás mellett. A magas képzőművészetre alapozott módszer, mint egyetlen járható út mellett a képzés a mindennapokban mindenki számára fellelhető és elérhető művészi tartalmak átadása irányába mozdul majd el, és egyre nagyobb teret nyer a mindennapi élet minőségének javításához szükséges felhasználói kultúra, kritikai érzék és egy kicsit az alkotó magatartás fejlesztése.

Zsolnai József: Nagyon szépen köszönöm Gaul Emil művészetszociológiai ihletettségű, poszt-modern beütésekkel tarkított előadását, melyet – mint a tapsból is kitűnik – igen élveztünk. Fontos dolog, hogy ezek az előadások megjelenjenek, mert jó anyagok lesznek, érdemes lesz miattuk az iskolakultúra új számát megvenni. Addigra természetesen Keserű Ilona *A művész mint tudás- és szabadságmodell* című, itt most elmaradt előadása is elkészül és megjelenik. Nem ismétlem meg, amit a délutáni ülés megnyitásakor már elmondtam abbéli örömben, hogy Ormos Mária professzor asszony is vállalta a mai közreműködést. Én azonban nemcsak levezető elnökként, hanem a rendező Országos Közoktatási Intézet képviselőjeként is érthető módon igen örülök, hogy vendégeink – akik igazán rangos szakemberek – elvállalták az előadások megtartását. Ormos professzor asszonyé a szó.